

SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ 2008–2009 EKONOMİK MALİ KRİZİNİ ÖNLEYEBİLİR MİYDİ?

Doç. Dr. rer.pol. Rıza ARSLAN¹

ÖZET

Yaşanan mali krizin ardından önemli siyasi ve ekonomist çevrelerden, bir daha böyle bir krizin yaşanmaması için, önlemler alınması gerektiği yönünde talepler yükselmektedir. Bu çevrelerin önerdikleri önlemler ise farklılaşmaktadır. Benzer krizleri önlemek açısından bazı çevreler kısıtlı devlet kontrolü talep ederken, diğerleri serbest piyasa koşullarından taviz verilmeden böyle bir denetimin söz konusu olabileceğini dile getirmektedirler. Ancak bu önlemlerin neler olabilecekleri konusunda fikir birliği sağlanmış değildir. Çalışma böyle bir krizin tekrar yaşanmaması için alternatif çözüm olarak Sosyal Piyasa Ekonomisini tartışmaya açmaktadır. Sosyal Piyasa Ekonomisi tanımlandıktan ve nasıl işlediği irdelendikten sonra Serbest Piyasa Ekonomisinden farkları ve söz konusu krizleri önleyici yönlerinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Çalışma, yaşanmakta olan küresel mali krizin faturasının gelecekte de vergilerini düzenli ödeyen ve sınırlı gelire sahip vatandaşlara çıkarılmaması için önlemlerin alınması gerektiğine vurgu yaparak bu tür önlemlerin neler olabilecekleri konusunda çözüm aramaktadır. Özetle, Serbest Piyasa Ekonomisine önem verilerek ve vurgu yapılarak kurumsal kontrolleri reddeden bir anlayışın, finansal sistem tepetaklak olduğunda da, devletten yardım ve destek beklemesi ve böylece krizin faturasını vatandaşa ödetmesi adil olmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mali Kriz, Sosyal Piyasa Ekonomisi.

Social Market Economy: Could It Avoid 2008–2009 Financial Crisis?

ABSTRACT

Following the recent economic crisis, there are warnings from some political and economic figures concerning the precautions to be taken in order not to confront another one. The precautions suggested by these authorities differ from each other. To avoid similar crisis, while some experts think there should be a limited state control, others think state control can be achieved without any concessions from free market economy. But there is not a single consensus about what these precautions should be. This study discusses Social Market Economy as an alternative solution. First, the term of Social Market Economy is defined, then the process of this system is explained, finally the study discusses the difference between Social Market Economy and Free Market Economy and exhibits whether Social Market Economy has a preventive capability or not. The study ends with findings of results of the Social Market Economy and successes of some countries where Social Market Economy is applied. As a result, this study seeks solutions concerning what precautions should be taken in order that citizens who pay their taxes regularly and have limited incomes don't pay for the results of the present crisis in the future.

Keywords: Financial Crisis, Social Market Economics

¹ Doç. Dr. rer. pol. Rıza Arslan; Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF. Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi, Kendisi Studienkollege, lisans, yüksek lisans ve doktorasını Münih Ludwig-Maximilians-Universitätinde, Politische Wissenschaften Bölümünde tamamlamıştır.

I. GİRİŞ

Yaşanan küresel mali krizin ardından siyasilerden ve ekonomistlerden krize karşı kalıcı önlemler alınması gerektiği yönünde ısrarlar yükselmektedir. Bu çevrelerin almak istedikleri önlemler ise farklılaşmaktadır. Bu bağlamda bazı çevreler kısıtlı devlet kontrolünü talep ederken, diğerleri serbest piyasa koşullarından taviz verilmeden denetimin söz konusu olabilmesi gerektiğini dile getirmektedirler. Çalışmada benzer mali krizlerin tekrar yaşanmaması için ‘sosyal piyasa ekonomisi’ nin bir çözüm olup olmayacağını irdelemektedir.

Bu kapsamda çalışma ‘sosyal piyasa ekonomisi’ ni tanımladıktan sonra nasıl işlediğini, serbest piyasa ekonomisinden farklarını ve söz konusu mali krizleri önleyici yönlerinin olup olmadığını analiz etmektedir. Çalışma, kısaca yaşanmakta olan küresel mali krizin faturasının gelecekte de vergilerini düzenli ödeyen ve sınırlı gelirlere sahip vatandaşlara çıkarılmaması gerektiğini savunmaktadır. Sorunun çözümü amacıyla ekonomik yapının tartışılmaya açılması ve eksik yönlerinin giderilerek yeniden tasarlanması önem arz etmektedir. Yapılan sunuş bu seçeneklerden birinin, yani ‘sosyal piyasa ekonomisi’ nin çözüm olup olmayacağını alternatif seçenekler arasına sokmaktadır.

1. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Kısa Tarihçesi

1600’den sonra aydınlanma ile farklılaşan ve yükselen toplumsal değerler feodalizmin yok olmasına ve merkantilizmin yerleşmesine neden olmuştur. 1760’lı yıllardan sonra ise merkantilizm yarattığı sermaye ve teknoloji ile sanayi devriminin gerçekleşmesi mümkün olabilmıştır. Aydınlanma sonrasında ayrıca bireyin toplumda etkin konuma gelmesi ve bireysel özgürlük ve eşitlik ilkeleriyle bir kimlik kazanması, yani vatandaş olmasının önu açılmıştır. Bireyin siyasi ve ekonomik hayatta tüm eşit haklara sahip olması ekonomik alanda üretilen artı değere ortak olması tartışmasını gündeme getirmiştir. Özgürleşen insan zekâsının ve yeteneklerinin gelişmesiyle bireyin ekonomik sürece katılımı şüphesiz artmıştır. Ayrıca yükselen liberal ve demokratik değerler ekonomik alanda kartellerin ve ayrıcalıkların kaldırılmasını ve ‘serbest rekabet’ veya ‘serbest piyasa’ koşullarının talep edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. *Adam Smith* ve *David Ricardo* da bilimsel felsefesini bulan *laissez-faire* yaklaşımı ‘serbest piyasa ekonomisi’ dir. Serbest piyasa teorisi kartellerin ve ayrıcalıkların kaldırılması ile bireylerin rasyonel davranarak ve yeteneklerini kullanarak, faydalarını arttırabileceklerini, bireysel faydaların artmasıyla da ülkeye zenginlik ve refahın gelebileceğini var saymaktadır.

İzleyen süreçte, serbest piyasa ekonomisi ve onu meşrulaştıran hukuki adımlar atılmaya başlandı ve 1830’lu yıllara geldiğinde serbest piyasa ekonomisi yerleşmiş ve onu savunan burjuva sınıfı iktidar olmuştu. Ancak günde 16 saat boğaz tokluğuna çalışan insanlarla, sanayileşmenin nimetlerini toplayan kapitalistler olmak üzere iki kutuplu ve iki sınıflı bir toplum yaratılmıştı. İki zıt sınıf doğuran bu gelişme 1840’lı yıllardan sonra toplumsal krizlerle çalkalanmaya başladı. Çalkantının sebebi üretimden yeterli payını alamayan işçi sınıfının başkaldırmasıydı. 1848 devriminde liberal değerler üstün gelirken tüm Avrupa’da sendikalaşma hareketleri ve eşit vatandaşlık ve eşit oy hakları talep edilmeye başlandı.

Bu isteklerin yerine getirilememesi veya işçi sınıfının yatıştırılmaması durumunda, işçi önderlerinin de dile getirdiği gibi, işçi sınıfının ihtilalinin (“proleter diktatörlük”) kaçınılmaz olacağı güncelliğini koruyordu. Bu ihtimali ortadan kaldırmak için işçilere refah artışından pay verilmesi düzenlemesine ilk defa Almanya’da geçildi. Almanya’da *Otto von Bismarck*, Alman Birliği’ni 1871 yılında kurduktan sonra, sanayileşmede İngiltere’ye yetişmeye çalışmaktaydı. Almanya, ekonomik alandaki gelişmeleri akışına bırakmak yerine yönlendirme niyetindeydi. 1881 yılından sonra izlenen sanayileşme politikalarına paralel olarak *I. Wilhelm* (Alman İmparatoru) sosyal içerikli yasaların (“*Kaiserliche Botschaft*”) (Randak, Harald, 1985: 38) çıkarılmasını emretti. Bunun üzerine *Reichskanzler Bismarck* yaptığı sosyal düzenlemelerle, 1883 yılında Hastalık Sigortası (“*Krankenversicherung*”), 1884 yılında Kaza Sigortası (“*Unfallversicherung*”) ve 1889 yılında da Yaşlılık ve Sakatlık Sigortası (“*Alters- und Invalidenversicherung*”) çıkardı (Randak, Harald, 1985: 38). Almanya daha sonra 1911 yılında Emeklilik Sigortası (“*Rentenversicherung*”) ve 1927 yılında da İşsizlik Sigortası (“*Arbeitslosenversicherung*”) yasalaştırmış ve uygulamıştı. Toplumda sosyal dengelerin yeniden kurulduğu bu aşamadan sonra Alman işçi sınıfı ile burjuva sınıfı aynı toplumun parçaları olduklarını keşfetmeye ve refah artışından hak ettikleri paylarını almaya başladılar. Bu haklar zamanla genişletilerek, örneğin çalışma sürelerinin sınırlandırılmasını, haftalık tatil günlerinin yeniden belirlenmesini, hastalık ve kaza sigortaları dâhil her türlü sosyal güvenlik önlemlerinin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu sosyal düzenlemelerle Alman ekonomisi zayıflayacak yerde daha da güçlendi ve Almanya sanayileşmede İngiltere’yi geride bıraktı. Almanya böylece, I. Dünya Savaşı öncesinde, birinci sanayi devrimini tamamladı. 1840’larda ağırlıklı olarak bir tarım ekonomisine sahip olan Almanya (veya Alman beylikleri) 1860’lı yıllardan sonra sanayileşip 1890’lı yıllarda Polonya’dan göçmen işçi talep etmeye başladı.

Konjonktürel aralıklarla yaşanan ekonomik krizler serbest piyasa ekonomisinin istikrarsızlığını ortaya koyarken Almanya serbest piyasa ekonomisini kendi haline bırakmamayı ve yönlendirmeyi amaçlamıştı. Böylece İngiltere ve ABD’de devletin ekonomik alana müdahalesi (1930’lu yıllarda Keynes’çi teoriler ortaya atılıncaya kadar) gereksiz ve piyasayı bozan eylemler olarak değerlendirilirken, Almanya bunu yönlendirmekteydi. **Sosyal Piyasa Ekonomisi** de bu tarihsel miras üzerine geliştirilmiştir. Dolayısıyla sosyal düzenlemeler Almanya’da, daha önce de uygulanmaktaydı. Devletin ekonomi politikalarını yönlendirme deneyimi II. Dünya Savaşı sıralarında da devam etmiştir. *Walter Eucken*, *Franz Böhm* ve *Alfred Müller-Armack* gibi liberal ekonomist düşünürler liberal-ulusal ekonomi (*liberale Nationalökonomie*) politikalarının daha başarılı olacağına inanmaktaydılar ve Freiburg Üniversitesinde *Ordo* (Ordo kelimesi özellikle seçilmiştir) *liberal ekonomi* adı altında “*Freiburg Okulu*”nu kurdular (Pilz, Frank, 1974: 11).

2. Sosyal Piyasa Ekonomisi ve Uygulaması.

1949 yılında, Federal Almanya Cumhuriyeti kurulduğunda, Almanya’nın ne tür bir ekonomi politikası benimseyeceği belli değildi. Ancak savaşın bıraktığı izler ve yaşanan mal kıtlığı katıksız serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını imkânsız kılıyordu. Ekonomik çözüm arayışlarında Anglosakson ülkelerinde uygulanan serbest piyasa

ekonomisi ve sonuçları ile Sovyetler Birliğinde uygulanan ‘sosyalist plan ekonomisi’ ve uygulama sonuçları çok iyi bilinmekteydi. Bu bilgiler ışığında Ordoliberaler gelecekte Alman devletinin uygulamalarını temel alarak her iki ekonomik sistem arasında orta bir yol izlemeyi yeğlediler. Bu orta yol yeni kurulmuş olan muhafazakâr *Konrad Adenauer* Hükümetinin Ekonomiden Sorumlu Bakanı *Ludwig Erhard*’ın müsteşarlarından *Alfred Müller-Armack* tarafından ‘Sosyal Piyasa Ekonomisi’ adı altında formüle edilmişti. Sosyal piyasa ekonomisi bir taraftan piyasa ekonomisinin serbestliğine ve rekabetine, diğer taraftan sosyo dengeyi sağlayacak önlemlere dayanmaktaydı.

Alfred Müller-Armack’ın tanımlamasına göre **sosyal piyasa ekonomisi**, siyasi düzenleme düşüncesinden hareketle, serbest rekabet temelinde, özel girişimcilere serbest piyasa koşullarını sunabilecek ve bu sosyal politikalarla bütünleştirilecekti. Bu ekonomik modelin **amacı** serbest piyasa özgürlüğü ile sosyal dengenin sağlanmasıydı (Pilz, Frank, 1974: 32). Bir toplumda ekonomik politikaların genel amacı toplumun tüm bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Toplumun oluşturduğu devlet de bu amaç doğrultusunda yapılanmalı ve gerekli organlarını oluşturarak eşit yasal şartlarda birbirleriyle rekabet edebilen özel girişimcileri teşvik etmelidir. Buradaki genel prensip piyasa aktörlerinin serbest piyasa koşullarında kendi faydalarını arttırabilmek amacıyla kararlar verirken sosyal piyasa ekonomisini dikkate almalıydılar. Teşviklerle birden fazla üreticinin, fiyatları yüksek ve talep edilen malları üreterek daha fazla kar elde etmeye çalışmaları monopol veya oligopol durumu bozacak ve fiyatlar genel seviyesi aşağıya çekilecekti. Piyasa aktörlerinden talep tarafı da bu durumda daha ucuza mal almış olabilecekti. Sosyal piyasa ekonomisinde bir yandan piyasa aktörlerinin serbestçe hareket edebilmeleri hukuki zemin hazırlanarak sağlanacak, diğer taraftan sosyal güvenlik düzenlemeleriyle vatandaşların mağduriyetleri önlenebilecekti (ERKAN, Hüsnü, <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=378>). Bir başka ifadeyle sosyal piyasa ekonomisi özünde bireyin sınırsız serbestliğini sosyal düzen kapsamında tanımlamakta ve böylece sosyal düzenin oluşmasında devlet önemli görevler üstlenmektedir. Bu görevlerin sınırları uzun araştırmalar sonrasında netlik kazanmıştır ve *Ordo-liberalizm* olarak tanımlanmaktadır. Ordo liberalizmi liberalizmin bir çeşidi olarak algılanmaktadır. Devletin ordo-liberalizmdeki görevleri;

1. Rekabetin sağlıklı yürütülmesini sağlamak (rekabeti düzenleyen kurumlar oluşturarak ve bunların görevlerini titizlikle yerine getirmelerini denetleyerek),
2. Yoksul ve mağdur duruma düşmüş veya kötü koşullarda çalışmak zorunda kalan vatandaşları sigortalamak (hastalık, işsizlik, emeklilik ve asgari ücretleri yaşanabilir düzeyde tutarak),
3. Toplumun temel ihtiyaçları için önemli olan mallara gerektiğinde müdahale edebilmek (örneğin: gıda ve taşıma fiyatlarını sübvans etmek veya dar gelirliilere sosyal evler sunmak gibi) ve
4. Toplum için önemli olan ancak özel sektör tarafından üretilmeyen malları veya hizmetleri üretip sunmaktır (örneğin: askeri koruma, hastane, okul ve üniversite binalarının yapımı, idare edilmesi ve eğitimin desteklenmesi gibi) (Pilz, Frank, 1974: 26).

Sosyal piyasa ekonomisinde devlet, piyasa koşullarında, uyanık olmak ve gerektiğinde (toplumsal çıkarlar açısından) müdahale etmek zorundadır. Devletin bu müdahaleleri **Ekonomik Anayasa** kapsamında gerçekleşmektedir. Bu durumda tüm piyasa aktörleri yasal bir çerçevede kalmaları gerektiğini ve ancak bu çerçevede birbirleriyle rekabet edebileceklerini bilmektedirler. Ekonomik Anayasa’da öngörülen düzenlemeler ile temel insan hakları arasında sıkı bir ilişki kurulmuştur. Dolayısıyla sosyal piyasa ekonomisi *eşitlik*, *özgürlük* ve *özel mülkiyet hakkı* gibi hakları dikkate almaktadır (Pilz, Frank, 1974: 30-36). Sosyal piyasa ekonomisinde Ekonomik Anayasa’ya göre piyasa aktörleri,

1. tam rekabet koşullarında üretim çapını ve fiyatlarını arz ve talebe göre belirleme imkanlarına sahiptirler,
2. herhangi bir üretim piyasasına girebilme serbestliği vardır. Yani girişimciler farklı sektörlerde işletmeler kurabilir, üretim yapabilir ve serbestçe pazarlayabilirler,
3. yanlış kararlarından dolayı iflas edebilirler. İflaslar girişimcilerin serbest piyasada aldıkları yanlış kararlarının sonucudur,
4. gereksiz siyasi risklerden uzak durmalıdırlar,
5. üretim araçlarına sahiptirler ve bu anayasasal olarak garanti edilmektedir,
6. anlaşma ve sözleşme özgürlüğüne sahiptirler. Ancak tekelleşmeye, tekelleşmeye ve oligopolleşmeye veya herhangi bir başka kartel benzeri yapılanmalar yasaktır,
7. meslek ve işyeri seçiminde de özgürdürler (Lampert, Heinz, 1970: 53).

Sosyal piyasa ekonomisinde Ekonomik Anayasa’ya göre devlet ise,

1. istikrarlı para ve döviz kuru politikası izlenmelidir ki girişimciler uzun vadeli yatırımlar yapabilsinler,
2. istikrarlı bütçe ve ekonomi politikaları izlenmelidir,
3. toplum için önemli doğal kaynakları (ormanlar, sular, toprak ve madenler) koruma altında almalıdır (Gäffgen, Gerhard, 1968: 179-180) ve
4. birbirleriyle çelişen dört **ana hedefi**, “*Magische Viereck*”i (*fiyat istikrarını, ekonomik büyümeyi, tam istihdamı ve serbest dış ticareti ve dış ticaret dengesini sağlanmak*) (Randak, Harald, 1985: 54) aynı zamanda gerçekleştirilmelidir.

3. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Serbest Piyasa Ekonomisinden Farkları

1. *Serbest piyasa ekonomisinde* devlet ekonomik faaliyetlerin yasal çerçevesini çizmekte ve hareket serbestisini piyasa aktörlerine bırakmaktadır, yani üretim araçlarına sahip özel şirketlere ve bu şirketlerin izleyeceği po-

litikalara bırakmaktadır. Devlet piyasadaki rekabet koşullarına mümkün mertebe müdahale etmemektedir. Dolayısıyla serbest piyasa ekonomisinde bireyler rasyonel davranarak tüm kararları veren konumdadırlar. Bireyler ne yapacaklarına, neyi satın alacaklarına, nerede çalışacaklarına veya neler üretip piyasaya sunabileceklerine ve kaçta satabileceklerine kendileri karar vermektedir. Böylece *Laisser-Faire* düşüncesine göre her birey kendi faydasını arttırabilecek ve tüm toplum refaha kavuşacaktır.

Avantajları: Bireyler özel yeteneklerini en iyi bir şekilde kullanabilirler ve böylece kendi faydalarını maksimize edebilirler. Ayrıca bu sayede teoride özel şirketler arasında rekabet sağlanmış olmaktadır.

Dezavantajları: Rekabette güçsüz duruma düşüldüğünde ve sosyal yardıma ihtiyaç duyma noktasına gelindiğinde, yani yaşlı, hasta veya işsiz olduğunda sistem tarafından ellenilmektedir. Yardım alınacak bir kurum bulunmamaktadır (<http://www.referate10.com/referate/Wirtschaft/6/Die-Soziale-Marktwirtschaft-und-andere-Wirtschafts-ordnungen-reon.php>).

2. *Sosyal piyasa ekonomisinde* ise ekonomik faaliyet alanlarını yasal çerçeve içinde devlet belirler ve bu çerçevede hareket alanlarını piyasa aktörlerine bırakır. Ancak devlet yaşanacak rekabet ortamında kurallara uyulmasını ve bu rekabetten kopup mağdur konumda olanlara da sosyal düzenlemelerle (sigortalama ve sosyal fonlarla) destek olmaktadır.

Avantajları: Bireyler özel yeteneklerini en iyi bir şekilde kullanabilirler ve devletin çizmiş olduğu çerçevede kendi faydalarını maksimize edebilirler. Ancak özel şirketler arasındaki rekabet sağlıklı ve toplumsal faydaya katkısı sağlanacak şekilde düzenlenmektedir. Rekabette mağdur duruma düşen veya sosyal yardıma ihtiyaç duyma noktasına gelen insanlara devlet elini uzatmakta ve bu kişiler tekrar piyasaya kazandırılmaktadır. Yaşlılık, hastalık veya işsizlik durumlarında sigortalama düzenlemeleriyle sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır.

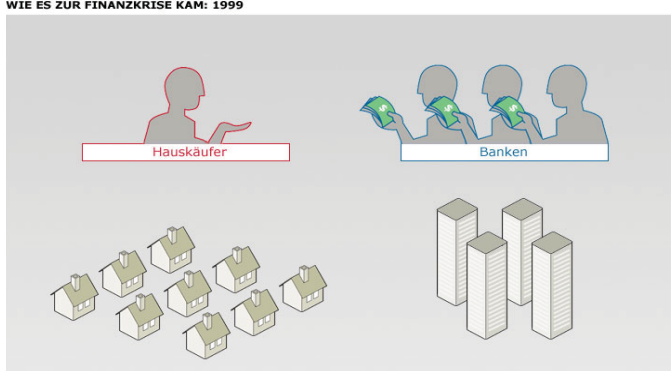
Dezavantajları: Kamu kurumlarında çalışan personel ve bürokrasi büyüyebilmekte, tembelleşme artabilir ve kamusal hizmetler yeterli personel olmasına rağmen düşebilmektedir. Bu duruma kamunun dikkat etmesi gerekmektedir. Sosyal giderlerin artmasından dolayı ayrıca bütçe açıkları oluşabilmekte ve bunları kapatmak için ek vergilere ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu adımlar özel sektörde çalışma şevkinin düşmesine ve üretimin gerilemesine neden olabilmektedir (<http://www.referate10.com/referate/Wirtschaft/6/Die-Soziale-Marktwirtschaft-und-andere-Wirtschaftsordnungen-reon.php>).

4. Küresel Mali Krizin Kısa Anatomisi

ABD'de mali krizin ortaya çıkması ve küresel boyut alması son 10 yılda izlenen yanlış ekonomi politikaların bir sonucudur. Bu krizin tam anlamıyla serbest piyasa ekonomisinde ortaya çıkması da bir sistem sorununu ortaya çıkarmaktadır ve tartışmalara neden olmaktadır.

Mali krizin kısa anatomisi

Tablo 1: Mali krizin ortaya çıkmasının başlangıç yılı 1999.

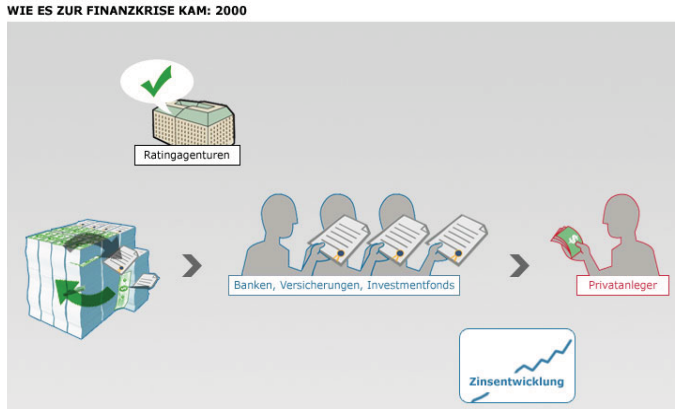

Kaynak: <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-360296.html>

1999 yılında ABD Merkez Bankası düşük faiz politikası izledi ve piyasadaki para miktarını ve arzını artırdı. Bu nedenle özel bankalar normalin üstünde düşük faizlerle krediler vermeye başladılar. Faizlerin düşük olması sınırlı gelirlere sahip insanların ev sahibi olma hayallerini süslemeye başladı. Çünkü bu insanlar aksi durumda hiçbir zaman ev sahibi olamayacaklarını düşündüler. Ayrıca düşük faizlerle alacakları evlerin ileride değerleneceğini ihtimalini de göz önünde bulundurdular. Ancak ABD’de, serbest piyasa koşullarında, faiz oranlarının kısa vadede yükselip düşebileceği göz ardı edildi. Devletin veya herhangi bir kurumun bu konudaki uyarıları da olmadı.

Kredileri veren bankalar ise ev alan ABD vatandaşlarının ekonomik durumlarını ve ödeme imkânlarını araştırmadan bu kredileri vermişlerdi. Ayrıca binlerce ABD vatandaşı aynı anda kredi almak için başvurduğundan bankaların bunların hepsini aynı anda kontrol edecek personel donanımı bulunmamaktaydı.

Tablo 2: Mali krize giden yol, yıl 2000.

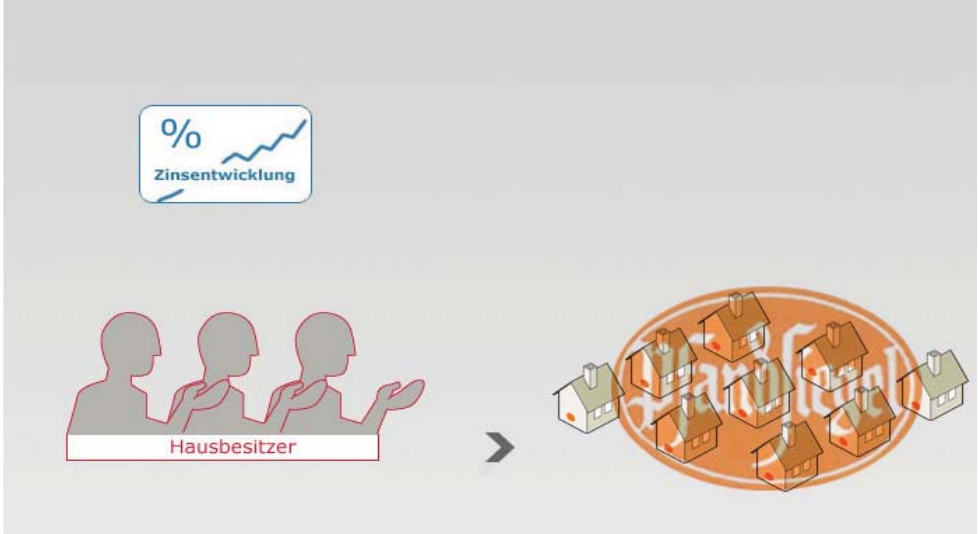
Kaynak: <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-360296.html>

Ev kredilerini veren bankalar üstlendikleri riskleri dağıtmak amacıyla bunları bir proje kapsamında hisse senetlerine dönüştürüp satmaya başladılar. Bankaların bu girişimleri *Rating-Kuruluşları* tarafından da desteklendi. Ancak bunların gerçek değerleri kamufle edildiler, yani gerçek değerlerinin üzerinde gösterildiler. Bu noktada ekonomistler serbest piyasa ekonomisinde özel şirketlerin gerekli şeffaflığı göstermemeleri nedeniyle eleştirilmektedirler. Yüksek faizler vaat eden hisse senetleri dünyadaki tüm bankalara, sigorta ve yatırım fonlarını idare eden şirketlere satıldı. Bunların bir kısmı da Avrupa'daki bankalara, sigorta ve yatırım fonları şirketlerine satıldı. Parası olan özel yatırımcılarda bu hisse senetlerini kendi ülkelerindeki bankalardan satın aldılar. Hisse senetlerini satın alanlar bunların sağlam senetler olduklarına inanıyorlardı.

Tablo 3: Mali krize giden yol, yıl 2004.

WIE ES ZUR FINANZKRISE KAM: 2004

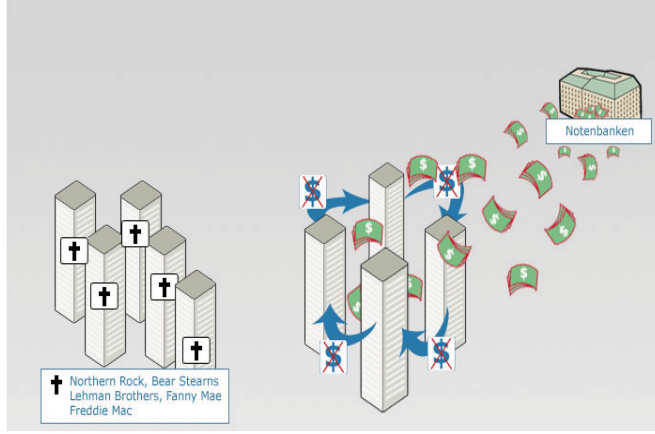
Kaynak: <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-360296.html>

ABD Merkez Bankası yüksek enflasyon beklentisi içine girdi ve Haziran 2004'ten sonra cari faiz oranlarını basamaklar halinde arttırmaya başladı. Cari faiz oranlarının artması ipotek faiz oranlarını arttırdı ve ev kredisi almış tüketiciler bir gecede yüksek faiz oranlarıyla karşı karşıya kaldılar. Yüksek faiz oranları üst düzeyde gelirleri olanları dahi ödeme çıkmasına itmişti. İzleyen süreçte faizler ve anapara ödenemeyince tüm evler icralık oldu ve ihaleyle satılığa çıkarıldılar. Yüksek faiz oranlarının olduğu bu aşamada ev-arzı ev-talebini kat kat aştı ve emlak piyasası çöktü.

Tablo 4: Mali krizin ortaya çıkması, yıl: 2007.

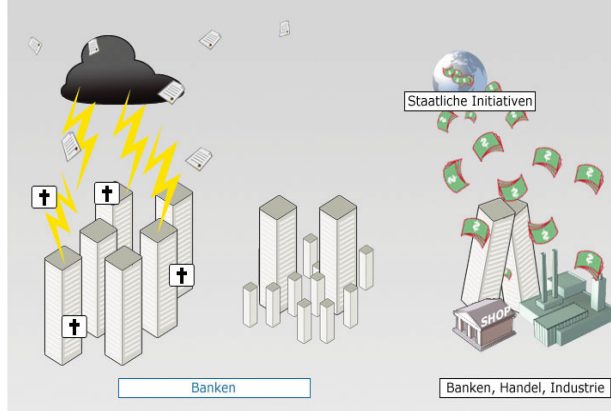
WIE ES ZUR FINANZKRISE KAM: 2007

Kaynak: <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-360296.html>

Zor durumda kalan ve ödenemeyen kredilerin oranı artmaya başladı. Bankalar, sigortalar ve yatırım fonları zarar etmeye başladılar. İnşaat sektörünün durması bazı büyük inşaat şirketini iflasa sürükledi. Ardından da bankalar alarm vermeye başladılar. İngiltere'nin büyük bankalarından *Northern Rock*'ın iflas etmesinin ardından kriz Avrupa'ya sıçradı. Almanya'da da orta büyüklükteki *Mittelstandsbank IKB* zor duruma düştü. İzleyen bir kaç ay içinde *Bear Stearns*, *Lehman Brothers* ve emlak alanında ihtisaslaşmış *Fanny Mae* ve *Freddie Mac* gibi bankalar iflas ettiler. Bu noktadan sonra tüm taraflar ellerindeki kâğıtların değersiz olduklarının farkına vardılar. Sonuç itibarıyla bankalar arası güven sarsıldı ve günlük para akışları dahi durma noktasına geldi. Bunun üzerine Merkez Bankaları milyar dolarları piyasaya sürerek durumu hafifletmeye çalıştılar.

Tablo 5: Küresel mali kriz, Ağustos 2008.

WIE ES ZUR FINANZKRISE KAM: MAI UND AUGUST 2008

Kaynak: <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-360296.html>

2008 İlkbaharında zor durumda olan bankaların spektaküler bir şekilde kamu garantisi ile satın alınmalarıyla mali piyasa geçici bir süre rahatlar gözüktü. Bu arada **JP Morgan Bear Stearns**'ı normal ve **Washington Mutual**'ı ise sembolik bir fiyata satın aldı. **Bank of America Merrill Lynch**'i satın aldı. Almanya'da **LBBW Sachsen LB**'yi satın aldı. Bu alımlarda hükümetler hep garanti vermek ve kefil olmak zorundaydılar. Ancak bununla kriz aşılmadı ve daha neyin geleceği de belirsizliğini korudu.

2008'in Sonbaharında mali piyasaları bir risk korkusu saldı. ABD ve Avrupa'da bankalar ardı ardına kapanmaya başladılar. Bu gidişata bilhassa bir yatırım bankası olan **Lehman Brothers** neden olmuştu. Borsada da reel sektörlere ait hisse senetleri değer kaybetmeye başladı. Tartışmalı bir süreçten sonra ABD Hükümeti **700 Milyar Dolarlık** bir kurtarma paketi hazırladı. Bu para riskli olan senetlerin satın alınması ve korkuların dağıtılması düşünülmekteydi. Avrupalı yetkililer de kendi önlemlerini almaya zorlandılar. Berlin bir kurtarma paketi üzerinde çalıştığını duyururken, Londra kritik konumdaki bankaları kamulaştıracağını duyurdu. Bu arada İzlanda iflasın eşliğinde olduğunu duyurdu. Bu aşamadan sonra mali kriz reel ekonomiyi derinden etkilemeye başlamıştı. Reel ekonomide aktif olan şirketlerin hisse senetleri de düşmeye başladı ve bu işletmeler kayıplar ilan etmeye başladılar. Kriz orta ölçekli birçok işletmenin kapanmasına neden oldu ve bu 2010 yılı içinde de böyle devam ediyor.

5. Serbest Piyasa Ekonomisinin Mali Krizin Ortaya Çıkmasındaki Eksiklikleri.

Serbest piyasa ekonomisinde, klasik iktisat teorisine göre bireylerin rasyonel davranarak bireysel faydalarını arttırabilecekleri veri alınmaktadır. Bireylerin faydalarının artmasıyla da tüm ülkeye zenginlik ve refah gelebilecekti. Bu süreçte devletin rolü ise serbest piyasa ekonomisi ve onu meşrulaştıran hukuki çerçeveyi belirlemektir. Dolayısıyla devlet ekonomik faaliyetlerin yasal çerçevesini çizdikten sonra geri kalan tüm sorumluluğu piyasa aktörlerine bırakmaktadır.

ABD'de dar gelirli ve sosyal yardıma muhtaç noktadaki bireyler 1999 yılı içinde rasyonel düşünerek, faizlerin düşmesinden faydalanıp ev sahibi olmak istemişlerdir. Bu sayede kendi faydalarını ve ülkenin faydasını arttırabileceklerini de hesaba katmışlardır. Bireyler teoride olduğu gibi özel yeteneklerini en iyi şekilde kullanarak hareket etmekteydiler. Ancak hesaba katmadıkları şey ABD'de faizlerin değişken olmasıydı. Sonuçta ABD Merkez Bankası (toplumsal faydayı amaçlayan kararlar alması gerekmektedir) 2004 yılı içinde beklediği enflasyon etkisini sınırlandırmak için cari faiz oranlarını arttırdı. Ardından bankalarda faiz artışını kredi almış bireylere yansıttılar. Kısaca bireyler sabit ve sınırlı gelirleriyle aldıkları kredilerin taksitlerini ödeyemez duruma geldiler. Devlet, kredi alıp mağdur duruma düşen vatandaşlarına el uzatmak ve aldıkları kredileri yeniden yapılandırmaya gitmedi, çünkü bu serbest piyasa kurallarına aykırıydı. Ancak aynı devlet, daha sonra, milyar dolarlar kazanan ve krize girilince de imdat isteyen bankaları kurtarmayı zorunlu görmüştü. Bu bir şekilde yine piyasaya müdahale anlamına gelmekteydi. Bu mortgage/emlak

krizinin küresel olması da serbest piyasa ekonomisinde geçerli olan şirket sınırlarının gizlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sayede değerinin çok altında olan bir hisse senedi yüksek faiz vaatleriyle piyasaya sürülebilmekte ve mağdurların sayısı arttırılabilmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde faiz istikrarının uzun vadeli olmaması ev-kredisi almış sınırlı gelirli bireyleri kötü yakalamış ve bu ekonomik modelin açıklarını da gözler önüne sermişti. Devlet tüm toplumun refahını arttıracak yerde sınırlı sayıdaki insana sınırsız zenginlik kazandırırken, toplumun önemli bir bölümüne sosyal düşüşü yaşatmış ve işsiz konuma düşürmüştür. Devlet topluma emniyet ve istikrar üretecek yerde kriz ve istikrarsızlık üretmiştir (Hartmann-Wendels, Thomas, 2009: http://www.focus.de/finanzen/news/tid-15071/finanzkrise-so-wurde-die-marktwirtschaft-ausgehobelt_aid_422892.html).

SONUÇ: Sosyal Piyasa Ekonomisi bu Eksiklikleri Giderici Özelliklere Sahip mi?

Sosyal piyasa ekonomisinin temelleri Almanya’da 1880’li yıllarda devletin sigortalama adımlarıyla başlanmış ve *Alfred Müller-Armack*’ın hazırladığı **sosyal piyasa ekonomisi** ile geliştirilmiştir. Bu ekonomik modele göre serbest piyasa koşulları ile sosyal politikalar bütünleşmekteydi. Amaç serbest piyasa özgürlüğü ile sosyal dengenin sağlanmasıdır. Böylece piyasa aktörlerinin yanında devlete düzenleyici rol düşmektedir. Devletin görevi;

1. rekabetin sağlıklı yürütülmesini sağlamak,
2. yoksul ve mağdur vatandaşları sigortalayarak, temel ihtiyaçlarını karşılayarak ve dar gelirliyle ayrıca ev kiralarda yardımcı olarak yardımcı olmak ve
3. özel sektör tarafından üretilmeyen mal ve hizmetleri kamu yardımıyla (ya kendisi veya sübvansede) sunmaktır.

Dolayısıyla devlet bu kapsamda,

- zor durumda olan bireylerin riskli kararlar almalarını önlemekte (ABD’de olduğu gibi),
- toplumsal fayda açısından önemli iflasları kamulaştırarak önleyebilmekte ve
- uzun vadeli ve istihdam yaratıcı yatırımları belirli süreler için ya vergilerden muaf tutarak veya sübvansede desteklemektedir.

Sonuç olarak Almanya’da Ekonomik Anayasa’da piyasa kuralları ile temel insan hakları arasında sıkı bir ilişki kurulmuştur; bireylerin *eşitlik, özgürlük, özel mülkiyet hakları* güvence altına alınmıştır. Devlet ekonomi politikasını bu değerleri koruyacak şekilde düzenlemektedir. Oysa ABD’de de ev almak için kredi alıp iflas edenler, milyonlarca olmalarına rağmen, devlet yardımlarını alamamışlardır. Bankalar ise zararlarının faturalarını devlet aygıtını kullanarak vergisini ödeyen sıradan vatandaşlara çıkarmışlardır. Kısaca, serbest piyasa ekonomisi ABD’de önemli bir açığı veya zaafını ortaya koymuştur. Neo-liberal ekonomi politikaları piyasayı toplumsal önceliklerin

önüne koyarak büyük hata yapmıştır. Ev almak isteyen dar gelirlili insanların devlet desteğinden yoksun olmaları ve riskler üstlenerek ev almaları kaçınılmaz olarak bu krizi tetiklemiştir. Ancak Almanya gibi ülkelerde dar gelirlili ve çocuklu ailelerin ev almalarında devlet desteği bulunmaktadır ve taksitleri geri ödeme konusunda da esnek geri ödeme yapılandırılmaları mevcuttur. Bu nedenle böyle bir krizin sosyal piyasa ekonomisinin uygulandığı Almanya’da meydana gelmesi mümkün değildir.

Mali krizin ardından ekonomik modelde düzeltmeler yapılması tartışmaları ise devam etmektedir. Bu tartışmalar serbest piyasa ekonomisini, *Timothy Garton Ash*’e (The Guardian, 8 Mayıs 2009) göre, evcilleştirebilecek ve Almanya’da uygulanmakta olan sosyal piyasa ekonomisine benzer bir konuma zorlayacaktır. Zaten günümüzde milyarlarca insanın yaşam standartlarının sürekli artırılması küresel kaynaklar açısından kaldırılamaz boyuttadır. Bu nedenle piyasa ekonomisinin yeniden tasarlanarak sağlıklı bir dengeye kavuşturulmasının zamanı gelmiştir.

KAYNAKÇA

- CHESTER, C. B. E. (), Batı Almanya — Bir Sosyal Piyasa Ekonomisi, Manchester Üniversitesi Sosyal Yönetim Bölümü, çeviren: Mualla Öncel, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/315/3070.pdf>)
- ERKAN, Hüsnü (1992), Uygulamada Sosyal Piyasa Ekonomisi, Yayın serisi: 2, İzmir: Tükelmat A.Ş.
- ERKAN, Hüsnü (), Sorunların çözümünde sosyal piyasa ekonomisi ve katkıları, (<http://www.kon-rad.org.tr/index.php?id=378>).
- GÄFGEN, Gerhard (1968), Allgemeine Wirtschaftspolitik, in: Kompendium der Volkswirtschaftslehre, Band 2, Göttingen.
- HARTMANN-WENDELS, Thomas (2009), “So wurde die Marktwirtschaft ausgehebelt” in: Focus (http://www.focus.de/finanzen/news/tid-15071/finanzkrise-so-wurde-die-marktwirtschaft-ausgehobelt_aid_422892.html)
- LAMPERT, Heinz (1970), Die Wirtschafts- und Sozialordnung, München.
- PİLZ, Frank (1974), Die Soziale Marktwirtschaft, Konzeption – Wirklichkeit – Perspektiven, 2. Aufl., München: Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit.
- RANDAK, Harald (1985), Die Soziale Marktwirtschaft, 1. Aufl., München: Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit, Elementar E 6.
- ŞEN, Hüseyin (çeviren), Freiburg Hukuk-Ekonomi Okulu ve Ekonomik Anayasa Yaklaşımı, in: Yeni Türkiye, Kasım-Aralık 1999, Yıl: 5, Sayı: 30, S. 659-671 ve Anayasal İktisat, Ed. Prof. Dr. C. Can Aktan, Siyasal Kitabevi, Ağustos-2002, S. 230-246.
- The Guardian, 8 Mayıs 2009 sayısı.
- İnternet:** <http://www.referate10.com/referate/Wirtschaft/6/Die-Soziale-Marktwirtschaft-und-andere-Wirtschafts-ordnungen-reon.php>